

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA DI SẢN VĂN HÓA

TÌM HIỂU DI TÍCH CHÙA
MẬT DỤNG

KHOÁ LUẬN TỐT NGHIỆP
NGÀNH BẢO TÀNG HỌC

Mã số: 52320305

Người hướng dẫn:
Sinh viên thực hiện: NGÔ ĐÌNH CÔNG

HÀ NỘI – 2013

MỤC LỤC

Mục lục	Trang
MỞ ĐẦU	1
1.Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	3
3.Mục đích nghiên cứu	4
4.Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	4
5.Phương pháp nghiên cứu	4
6.Những đóng góp của luận văn	5
8. Bố cục của luận văn	5
CHƯƠNG I. CHÙA MẬT DỤNG TRONG KHÔNG GIAN VĂN HÓA PHƯỜNG BƯỞI QUẬN TÂY HỒ.	
1.1.Tổng quan về phường Bưởi quận Tây Hồ	6
1.1.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên	6
1.1.2. Lịch sử thay đổi địa giới và tên gọi	8
1.1.3. Đời sống kinh tế	12
1.1.4. Con người và lịch sử vùng đất Bưởi	19
1.1.5 Giá trị văn hóa truyền thống	22
1.2 Lịch sử hình thành và quá trình tồn tại của chùa Mật Dụng	29
1.2.1 Niên đại di tích	29
1.2.2. Những lần tu bổ, sửa chữa chùa Mật Dụng	31
CHƯƠNG II. GIÁ TRỊ KIẾN TRÚC- NGHỆ THUẬT CỦA DI TÍCH CHÙA MẬT DỤNG	
2.1.Giá trị kiến trúc	33
2.1.1.Không gian cảnh quan	33
2.1.2.Bố cục mặt bằng tổng thể	40

2.1.3 Kết cấu kiến trúc	41
2.1.3.1 Tam quan	41
2.1.3.2 Tiền đường	47
2.1.3.3 Thiêu Hương	51
2.1.3.4 Thượng Điện	54
2.1.3.5. Hành lang	57
2.1.3.6 Nhà Tổ	57
2.1.3.7 Nhà Mẫu	58
2.2 Giá trị nghệ thuật, trang trí kiến trúc	59
2.2.1. Trang trí kiến trúc	59
2.2.1.1. Trang trí ở tòa Tiền đường	60
2.2.1.2. Trang trí ở tòa Thiêu hương	61
2.2.2 Tượng thờ	63
2.2.2.1 .Tượng thờ tại gian Thượng Điện	65
2.2.2.2 Tượng thờ tại gian Tiền Đường	93
2.2.2.3 Tượng tại gian thờ tổ	98
2.2.2.4 Tượng thờ tại điện Mẫu	99
2.2.3 Một số di vật tiêu biểu	101
2.2.3.1 Bia đá	101
2.2.3.2 Chuông	102
2.2.3.3 Hoành phi câu đối	102

CHƯƠNG III. GIẢI PHÁP BẢO TỒN, PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI TÍCH CHÙA MẬT DỤNG

3.1 Chùa Mật Dụng trong đời sống văn hóa của cộng đồng cư dân địa phương	107
3.2 Hiện trạng bảo tồn các giá trị văn hóa tại chùa Mật Dụng	110
3.2.1 Hiện trạng kiến trúc	110

3.2.2 Hiện trạng điêu khắc, trang trí	110
3.2.3 Hiện trạng di vật, cổ vật	111
3.3. Giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị di tích	111
3.3.1. Đẩy mạnh công tác nghiên cứu khoa học về di tích và quản lý di tích bằng pháp luật	111
3.3.2 Tổ chức các biện pháp bảo quản, tu bổ chống xuống cấp cho di tích	113
3.3.2.1 Bảo Quản	113
3.3.2.2 Tu Bổ	116
3.3.3 Phát huy giá trị di tích	117
KẾT LUẬN	121
THƯ MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	123
PHỤ LỤC	124

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài:

Việt Nam là đất nước có lịch sử hơn bốn nghìn năm dựng nước, giữ nước. Trong suốt những năm tháng ấy là quá trình hình thành, xây dựng và vun đắp một nền văn hóa mang đậm bản sắc dân tộc cũng như gìn giữ nếp sống từ thế hệ này sang thế hệ khác. Nền văn hóa ấy, nếu là phi vật thể thì được thể hiện qua lối sống, qua phong tục tập quán và qua cách ứng xử giữa con người với thiên nhiên, giữa con người với con người, còn nếu là vật thể thì được thể hiện qua các công trình kiến trúc mỹ thuật của người Việt.

Cùng với lịch sử phát triển lâu dài, cha ông ta đã để lại một hệ thống các di sản kiến trúc mỹ thuật rất phong phú và đặc sắc, thể hiện nét văn hóa truyền thống của dân tộc. Tuy nhiên, bên cạnh những nét chung vốn có, những công trình này còn thể hiện được những nét riêng trong phong cách mỹ thuật và trong sự phát triển của từng thời kỳ lịch sử. Một trong những hệ thống các công trình kiến trúc còn lại nhiều nhất và thể hiện rõ nét đặc trưng của kiến trúc mỹ thuật Việt Nam truyền thống là hệ thống các đền chùa trên khắp mọi miền cả nước.

Chùa Việt Nam thường không phải là một công trình đơn lẻ mà là một quần thể kiến trúc, gồm những ngôi nhà sắp xếp cạnh nhau hoặc nối vào nhau. Tùy theo cách bố trí những ngôi nhà này mà người ta chia thành những kiểu chùa khác nhau. Theo thời gian, kiến trúc chùa Việt Nam được xây dựng và phát triển đa dạng qua các thời kỳ lịch sử khác nhau và không gian khác nhau, ở các phong cách kiến trúc địa phương khác nhau. Những mái chùa cổ kính đã góp phần điểm tô cho vẻ đẹp truyền thống của làng quê Việt Nam. Đã từng có một thời kỳ Phật Giáo phát triển cực thịnh, được coi như Quốc giáo, dưới triều đại Lý- Trần (1010- 1400), nhiều chùa tháp được xây dựng khắp nơi, đôi lúc có hệ tôn giáo khác phát triển mạnh hơn, nhưng tinh thần từ bi bác ái của Phật giáo vẫn luôn thấm sâu trong tâm hồn

mỗi người Việt. Chính vì vậy, ngôi chùa đã chiếm một vị trí khá quan trọng và trở thành một bộ phận không thể thiếu trong đời sống tâm linh của người Việt Nam. Việc nghiên cứu ngôi chùa, xác định các mặt giá trị của nó không chỉ có ý nghĩa trong việc làm sáng tỏ các giá trị văn hóa truyền thống của người Việt mà còn cung cấp các cứ liệu khoa học cho công tác bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống của làng Việt cổ truyền trong đời sống hiện nay.

Cùng với dòng chảy thời gian, nhiều ngôi chùa đã được dựng lên, nhưng do sự khắc nghiệt của thời tiết, những biến cố của lịch sử, trong đó có cả những bàn tay vô thức hay hữu ý của con người mà nhiều ngôi chùa đã bị hủy hoại. Mặc dù vậy, thần thái của ngôi chùa Việt với không gian của nó vẫn duy trì được những nét cơ bản, vẫn là nơi làm cân bằng tâm hồn cho những người hành hương. Nổi bật trong chùa là nghệ thuật tạc tượng và những nét kiến trúc cổ truyền còn lưu lại. Nghiên cứu về ngôi chùa không đơn giản chỉ dừng lại ở tính chất tôn giáo tín ngưỡng, mà qua đó chúng ta còn hiểu thêm về những vấn đề lịch sử và xã hội.

Chùa Mật Dụng thuộc làng Đông Xã, phường Bưởi, quận Tây Hồ, thành phố Hà Nội cũng nằm trong dòng chảy chung của lịch sử hình thành và phát triển chùa Việt, nhưng bên cạnh đó, nó còn mang trong mình những nét độc đáo riêng để phản ánh bước thăng trầm của một thời kỳ đã qua. Ngôi chùa đã cho chúng ta thấy những giá trị nghệ thuật, kiến trúc, điêu khắc và cả trang trí trong diển trình tồn tại của nó. Tìm hiểu di tích với ước vọng giải mã được phần nào về biểu tượng văn hóa đặc trưng của ngôi chùa, đồng thời cũng mong nắm bắt được thực trạng về mọi mặt của di tích để đánh giá rồi từ đó đưa ra một số giải pháp cho vấn đề bảo vệ và phát huy giá trị của di tích trong giai đoạn hiện nay là những mục tiêu chính được đặt ra cho việc nghiên cứu đề tài này.

Vì những lý do nêu trên mà em xin chọn đề tài “Tìm hiểu di tích chùa Mật Dụng” làm bài khóa luận tốt nghiệp. Em hy vọng kết quả nghiên cứu đề tài này sẽ

góp phần bảo tồn và phát huy những di sản văn hóa hàm chứa trong di tích, đồng thời góp phần xây dựng nền văn hóa trong giai đoạn hiện nay.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề:

Những ngôi chùa truyền thống của người Việt đã là đối tượng của nhiều đề tài khoa học và cũng nhận được không ít sự quan tâm của các học giả trong và ngoài nước. Trong các cuốn sách như “Chùa Việt” “Diễn biến kiến trúc truyền thống Việt Nam” “Trang trí mỹ thuật truyền thống của người Việt”.. của tác giả PGS. Trần Lâm Biền; “Chùa Việt Nam” của GS Hà Văn Tấn; “Kiến trúc dân gian truyền thống Việt Nam” của PGS. Chu Quang Trứ vv..., phần nào đã đề cập đến những nét chung nhất về đặc điểm ngôi chùa Việt, trong đó bao gồm: kết cấu kiến trúc, nghệ thuật điêu khắc, tượng thờ, trong phần lớn các ngôi chùa Việt cổ truyền.

Chùa Mật Dụng là một công trình kiến trúc nghệ thuật đã được Bộ văn hóa- Thông tin xếp hạng từ năm 1989. Song đến nay, việc nghiên cứu về quần thể di tích chùa Mật Dụng vẫn chưa được quan tâm một cách đầy đủ, ngoài hồ sơ xếp hạng di tích hiện đang lưu giữ tại Cục Di Sản Văn Hóa, Ban quản lý di tích và danh thắng Hà Nội và một vài trang tư liệu trong các cuốn tư liệu tổng hợp chung.

Trong cuốn sách: “Chùa Việt Nam” của GS. Hà Văn Tấn chủ biên và cuốn “Di tích lịch sử Văn hóa Hà Nội” do Nguyễn Doãn Tuân chủ biên, các tác giả đã giới thiệu nhiều di tích của Hà Nội đã được xếp hạng, chùa Mật dụng cũng đã được giới thiệu trong phần danh sách thống kê các di tích lịch sử đã được xếp hạng.

Gần đây, tuy di tích chùa Mật Dụng đã có một số tác giả quan tâm đến nhưng vẫn chưa có một công trình nào tập trung nghiên cứu một cách có hệ thống, chi tiết và đầy đủ các giá trị văn hóa nghệ thuật của công trình kiến trúc văn hóa này.

Vì vậy, kế thừa và tiếp thu những kết quả của các tác giả đi trước, kết hợp với các tư liệu thu thập được thông qua khảo sát thực tế và nguồn tài liệu của địa phương về phường Bưởi quận Tây Hồ, trong đó có đề cập tới chùa Mật Dụng, qua hồ sơ xếp hạng di tích chùa Mật Dụng là cơ sở để em triển khai đề tài nghiên cứu của mình.

3.Mục đích nghiên cứu:

- Tìm hiểu và giới thiệu một cách toàn diện các giá trị văn hóa vật thể và phi vật thể của chùa Mật Dụng.
- Đánh giá hiện trạng bảo tồn và công tác quản lý di tích chùa Mật Dụng.
- Đề xuất các giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị di tích chùa Mật Dụng.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu:

- Quá trình hình thành và tồn tại của chùa Mật Dụng.
- Các đơn nguyên kiến trúc của ngôi chùa.
- Hệ thống tượng thờ.
- Các di vật có giá trị về văn hóa vật thể và phi vật thể của chùa Mật Dụng.
- Công tác quản lý di tích của chính quyền và nhân dân địa phương.

5. Phương pháp nghiên cứu:

- Để nghiên cứu di tích chùa Mật Dụng, tác giả sử dụng phương pháp luận của chủ nghĩa Duy vật biện chứng và Duy vật lịch sử.
- Ngoài ra, khóa luận còn sử dụng phương pháp tiếp cận liên ngành: Sử học, Dân tộc học, Mỹ thuật học, Bảo tàng học, nghiên cứu Phật giáo, vv...

Khóa luận sử dụng phương pháp khảo sát điền dã: quan sát thực địa với các thao tác như: quan sát, đo vẽ, chụp ảnh, miêu tả, phỏng vấn, ghi chép, thống kê, so sánh, phân tích, tổng hợp.

6. Những đóng góp của khóa luận

Trên cơ sở tiếp thu những thành quả nghiên cứu của những người đi trước, kết hợp với khảo sát thực tế, đóng góp của khóa luận là:

- Hệ thống hóa những tài liệu của các tác giả đi trước, liên quan đến chùa Mật Dụng, làm nguồn tư liệu phong phú, đáng tin cậy để tham khảo.
- Khẳng định được vị trí của chùa Mật Dụng trong đời sống cộng đồng cư dân phường Bưởi.
- Xác định được giá trị văn hóa, nghệ thuật tiêu biểu của ngôi chùa.
- Đánh giá được thực trạng của di tích chùa Mật Dụng và đề xuất một số giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị của di tích.

7. Bố cục của khóa luận

Ngoài lời mở đầu và kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, khóa luận được bố cục thành ba chương như sau:

Chương 1: Chùa Mật Dụng trong không gian văn hóa phường Bưởi, Quận Tây Hồ.

Chương 2: Giá trị Kiến trúc- Nghệ thuật của di tích Chùa Mật Dụng.

Chương 3: Giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị di tích Chùa Mật Dụng.

Kết luận

Danh mục tài liệu tham khảo

Phụ lục.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. *Bản tôn Sức khỏe và Trường thọ*, Biên dịch Võ Thanh Tâm, Nxb Phương Đông, Tr 74-75.
2. Trần Lâm Biên, *Chùa Việt*, Nxb Văn hóa- Thông tin, Hà Nội.
3. Trần Lâm Biên. *Diễn biến kiến trúc truyền thống Việt vùng Châu Thổ Sông Hồng*,. NXB Văn hóa, 2008.
4. Trần Lâm Biên, *Đồ thờ trong di tích của người Việt*, NXB Văn hóa thông tin, Hà Nội, 2003.
5. Trần Lâm Biên, *Hệ thống hóa, đánh giá giá trị các biểu tượng văn hóa qua kiến trúc và nghệ thuật tạo hình của các di tích Thăng Long – Hà Nội*.
6. Trần Lâm Biên, *Trang trí trong mỹ thuật truyền thống của người Việt*, Nxb Văn hóa Dân tộc, tạp chí Văn hóa Nghệ thuật, 2011.
7. Nguyễn Tuệ Chân, *Toàn tập giải thích các Thủ ấn Phật giáo*, Nxb Tôn Giáo.
8. Phạm Thị Chinh, *Lịch sử Mỹ thuật Việt Nam*, Nxb Đại học Sư Phạm, tái bản lần thứ 5, tháng 9 năm 2010.

9. Trịnh Thị Dung, *Hình tượng Bồ Tát Quan Âm trong Phật giáo Việt Nam*, Nxb Tôn Giáo, 12/2012.

10. Triều Dương & ctv, *Ca dao ngạn ngữ Hà Nội*, Hội văn nghệ Hà nội, tái bản lần thứ hai, 1972.

11. *Đại Nam Nhất Thống Chí*, Dịch giả Hoàng Văn Lâu, Trung tâm VHNN Đông Tây & Nxb Lao Động, tháng 4 năm 2012 .

12. *Đồng Khánh Dư Địa Chí*, Biên tập Ngô Đức Thọ và ctv, NXB Thế Giới, Hà Nội, 2003.

13. Trịnh Minh Đức & Phạm Thu Hương, *Bảo tồn di tích lịch sử văn hóa*, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội, 2007.

14. Nguyễn Phương Khánh, *Di tích lịch sử làng Đông Xã xưa*, Tiểu ban QLDT làng Đông Xã, 2010.

15. *Kinh Địa Tạng*, Biên dịch: Tỳ kheo Thích Trí Tịnh, Thành hội Phật giáo TP.HCM, 1991.

16. *Lịch sử phường Bưởi*, Hà Nội, 1996.

17. *Lĩnh nam chí quái*, Biên dịch Bùi Văn Nguyên, NXB-KHXH, Hà nội, 1994.

18. Nguyễn Thị Minh Lý, *Đại cương về cổ vật ở Việt Nam*, Nxb Đại học Văn hóa, Hà Nội, 2004.

19. Nguyễn Vinh Phúc, *Phố và Đường Hà Nội*, Nxb Giao Thông Vận Tải, 2004.

20. Nguyễn Vinh Phúc và Trần Huy Bá, *Đường phố Hà Nội*, Nxb Hà Nội, 1979.

21. Dương Văn Sáu, *Di tích Lịch sử- Văn hóa và danh thắng Việt Nam*, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội, 2007.

22. Phương Đình Nguyễn Văn Siêu, *Đại Việt Địa Dư Toàn Biên*, Trung Tâm KHXH&NV Quốc Gia- Viện Sử Học-Bộ Văn Hóa, 1997, Tr 365.
23. Hà Văn Tấn và ctv, *Chùa Việt Nam*, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội, 1993.
24. *Thai Tạng Giới Man Đà La Gabha-dhatu-mandal*, Bản dịch Huyền Thanh, Nxb Phương Đông, 10/2010.
25. Phạm Văn Thắm và ctv, *Lịch sử Cách mạng Phường Bưởi (1930-2010) - Dự thảo lần 4*, Hà Nội, tháng 6-2012.
26. Trần Ngọc Thêm, *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, TP.HCM, 1996
27. Nguyễn Văn Thịnh (chủ trì), *Câu đối Thăng Long* - Hà Nội. Nxb Hà Nội. 2010.
28. Nguyễn Trãi, *Ức Trai Di Tập Dư Địa Chí*, Nxb Sử Học, 1960